

Kató Béla, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke, a Romániai Református Egyház zsinatának ügyvezető elnöke

Július 4-én délelőtt Kató Béla, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke, a Romániai Református Egyház zsinatának ügyvezető elnöke a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet dásztermében köszöntötte az egybegyűlteket a 133. zsoltár első soraival: Imé, mily jó és mily gyönyörűséges, amikor együtt lakoznak az atyafiak. Felelevenítette az erdélyi reformátusok és evangélikusok közel négy és fél százados együttélésének jelentős pillanatait: „Múltbeli együttműködéseink közege a szükséghelyzet volt, alapja a közös nyelv és a közös protestáns örökség, mozzatórugója pedig a keresztényen szeretet. Nagyon sok mindent megosztottunk egymással: egyházkerületet és egyházközséget, iskolát és templomot egyaránt. Hiszem, hogy ilyenkor mindig az imitatio Christi jegyében cselekedtünk, és sok nyomorúságunk mellett istenképységünkből csillant meg egy darab.” A Romániai Református Egyház zsinatának ügyvezető elnöke arra figyelmeztetett, hogy az ünnep nemcsak a hálaadás és emlékezés alkalmá, hanem a lutheránusok és reformátusok közös jövőjének keresése és kialakítása is: „Meg szeretnénk erősíteni, hogy ragaszkodni kívánunk hitvallásainkhoz, a reformátorok örökségéhez. A kölcsönös tisztelet jegyében veszünk részt és szolgálunk egymás istentiszteletein, felekezeti identitásunkat megőrizve segítjük egymást.” Fontosnak tartotta tovább erősíteni a történelem viharaiiban tartósnak bizonyuló kötelekeket, ezek közül pedig a leginkább a lelkészképzésre kell fektetni a hangsúlyt.

Kató Béla püspök köszöntőbeszédét dr. Buzogány Dezső professzor előadása követte a református-evangélikus közös múltról.

Egység a különbözőségben

Főtiszteletű Zsinat, Kedves Barátaim!

Valamikor évtizedekkel ezelőtt egy cikk jelent meg a *Református Szemlében* ezzel a címmel: *Leuenberg él*. Lám, ez a közös zsinat is mintha ezt akarná igazolni még akkor is, ha csak amolyan kései hajtása az 1973-ban kötött nagy egyezségnek. Mindazonáltal az időzítés tökéletes: a reformáció fél évezredes jubileuma, vagyis örömnépe.

Két része lesz ennek a rövid történelmi visszapillantásnak: a szétválás és az egységesítési próbálkozás.

Az erdélyi reformáció első lényegesebb irányváltása vagy saroktengelyének elfordulása az 1558–1559 közötti rövid időszakban történt meg. Ekkor indul el az a visszafordíthatatlan folyamat, amelynek eredményeképpen az erdélyi protestáns lelkesi közösség egyetlen szűk esztendő alatt lutherire és helvétre

különül el többnyire nemzetiségi törésvonal mentén. A szászok többsége megmaradt Luther mellett, a magyarok nagy része eltávolodott tőle. Már-már közhelyszerű megállapítás – és ezért magam is felelős vagyok –, hogy az erdélyi református egyház ősatya, Filip Melanchthon személye kulcsfontosságú ebben az elkülönülésben. Elég komoly érveim is vannak emellett, és ezt az állítást helyénvalónak tartom ma is, hadd tegyem hozzá: nagy általánosságban. Mert-hogy az ördög a részletekben bújik meg – szoktuk mondani. Vessünk hát egy pillantást a részletekre. Egyet már említettünk is: 1558.

1558, az előzmény

A reformáció Erdélyben kisebb nagyobb megtorpanásokkal a század második felében vette át szinte teljesen a középkori egyház életterét. Ennek eredményeképpen már 1556-ra kialakult három jól elkülöníthető, az ügyintézés szempontjából egymástól többnyire független lutheránus egyházi körzet: a szászoké Szeben központtal (püspöke Wiener Pál, őt követte Hebler Mátyás); a magyaroké Kolozsvár központtal (püspöke Dávid Ferenc, majd Alesius Dénes); és a partiumi magyaroké, Nagyvárad környékén (szellemi vezérük a Melanchthon-tanítvány Kopácsi István, a partiumi protestáns zsinatok atyja).

Az 1556. évi szászsebesi országgyűlés nemcsak az országot szabadította fel a Habsburg-megszállás alól, hanem felszabadítólag hatott a felszín alatt meghúzódó teológiai ellentétekre nézve is. Így aztán az erdélyi lutheránus lelkészeknek már ebben az évben, vagyis 1556-ban számolniuk kellett a svájci tanok megjelenésével. Kálmáncsehi Sánta Mártonnak, a volt gyulafehérvári szerzetesnek, később debreceni prédikátornak ugyanis éppen ez a szabadság adott lehetőséget arra, hogy a nyilvánosság elé lépjen Zwingli tanaival. Ezzel természetesen nagy riadalmat keltett mind a szász, mind a magyar lutheránus lelkészek körében. Nem is késtek fellépni ellene. A támadás élharcosa magyar részről Dávid Ferenc volt, akit a lutheránus magyarok egy évre rá, 1557-ben püspöküknek is megválasztottak. A frissen választott püspök 1557 júniusában máris zsinatot hívott össze Kolozsvárra, hogy szigorú ítéletet mondjon a svájci tanok fölött, és kérte a hatóságot, hogy keményen lépjen fel ellenük, és büntessen meg szigorúan mindenkit, aki ezt az eretnekséget mint ragályos nyavalyát terjeszti. Ez azt mutatja, hogy Kálmáncsehi erőteljes és határozott fellépése nem volt képes megbontani a szász és magyar evangélikus lelkészek egységét. Nem utolsósorban Dávid Ferenc kiváló szónoki képessége és szigorú dialektikája állta útját a svájci tanításnak. Ő volt tehát az, aki keményen szembeszállt a svájci tanokkal, azokat kíméletlen kritikával illette, határozottan ellenezte és mereven elutasította.

A szétválás

Ezért érthetetlen, hogy alig egy évre rá, 1558 tavaszára Dávid Ferenc miért adja fel korábbi lutheri álláspontját, és Nagyváradon többedmagával miért szegődik a sajátosan svájci úrvacsoratan mellé? Igaz, nem a Zwingli úrvacsorai

jelenlét értelmezése mellett teszi le a voksot, hanem inkább a kálvini tanítás felé hajló úgynevezett „media sententia”, vagyis a középtanítás mellett.

Mintegy zárójelben hadd említsem meg, hogy ebből a nagyváradi állásfoglalásból születik meg nemsokára, 1559-ben az akár reformátusnak is nevezhető *Marosvásárhelyi Hitvallás*, amelynek német nyelvű fordítása Heidelbergbe is eljutott, ahol kinyomtatták. Érdeemes volna alaposabban utánanézni, hogy mennyiben volt ez hatással az 1563-ban megjelenő *Heidelbergi Kátéra*. Mindenesetre jelzi, hogy a két térség, Erdély és Pfalz ugyanazon teológiai fejlődés mentén indul el.

Visszatérve Dávid Ferenc irányváltására, meglepő tehát és szinte érthetetlen ez a pálfordulás. Valami súlyos dolog jöhetett közbe e viszonylag rövid idő alatt. Komoly oka lehetett annak, hogy az addig hajlíthatatlan Dávid Ferenc igei tudományában bekövetkezett ez a „subita conversio”, a hirtelen megtérés – Kálvinnal szólva –, vagyis az irányváltás. Alighanem a nálánál jóval fiatalabb, az akkor még csak 26 éves Méliusz Péter volt rá olyan nagy hatással, hogy a kevésbé szélsőséges, de mégiscsak a svájci tanítás hívévé szegődött. Kettejük kapcsolata életében is, de a magyar lutheránus lelkészek tanfejlődésében is meghatározó. Méliusz Péter személyében, állandó erdélyi jelenléte okán, akár az erdélyi református egyház tanbeli megalapozóját és szinte tulajdonképpeni megalapítóját is tisztelhetjük. Ez volt tehát a fordulópont, amely az erdélyi magyar lutheránus lelkészek zömét végérvényesen a helvét tanok felé fordította.

Vajon örüljünk-e ennek, vagy sajnáljuk? Akár így, akár úgy érzünk, tény, hogy a korabeli magyar ajkú lelkészek úgy tekintettek erre, mint szükségszerű továbblépésre és természetes tanfejlődésre.

Egységesítési próbálkozás

Nem tudom, hogy a jelenlevők tudják-e, a történelem mindenesetre feljegyezte, hogy száz év sem telt el, és a két felekezet mintha megbánta volna a szétválást, máris egyezkedésbe kezdett, miként közeledhetnének egymáshoz, sőt hogyan egyesülhetnének. Az igazság viszont az, hogy nem lelkiismereti, hanem történelmi kényszer fogta rá őket az intézményes közeledésre: az egyre inkább elhúzódó és eldurvuló 30 éves háború. Az erkölcsi támogatásra inkább a nyugat-európai, közelebbről a németországi lutheránusoknak volt szüksége, mert a nulladik világháborúnak is nevezhető 30 éves háború Németországban pusztított a leginkább. Erdélyt hathatósan megóvta ettől a fejedelmek bölcs politikája. Nos e konjunktúra szülte irénizmus egyik jeles szószólója Johannes Duraeus (John Dury) skót kálvinista lelkész volt, aki 1634-ben vitapontokat és egységesítési tételeket tartalmazó levéllel kereste meg az Erdélyi Református Egyházat, és arra kérte, hogy siessen a németországi lutheránus hittestvéreik megsegítésére. Természetesen lelki-szellemi segítségnyújtásról volt csak szó. A kérdés felvetése így hangzik: „Hogyan lehetne az egyházak között teológiai együttműködést létesíteni, hogyan lehetne ezt megerősíteni és fenntartani azért, hogy a lelki kérdésekben éltetni lehessen a szent közösséget, s hogy közös tanácskozáson tárgyalhassuk meg azokat a kérdéseket, amelyek a közjót szolgálják, és az evan-

gélium hirdetésére tekintenek.” Ahhoz, hogy az egység és a béke létrejöjjön mindenekeelőtt az „egyházi békesség” fogalmát kell értelmezni, mondja Duraeus. Szerinte ehhez három dolog szükséges: 1. fegyvernyugvás vagy beszüntetése azoknak a vitáknak, amelyek szakadást idéznek elő; 2. keresztyén emberhez méltó mérséklet, a megkerülhetetlen ellentétek megvitatásának módját illetően, amelyet ha mindenképpen meg kell tenni, akkor azt hasza át a szelídség szelleme; 3. a testvéri egyetértés őszinte és nyílt kinyilvánítása a tan azon alapvető fejezetei esetében, amelyekre nézve a felek között nincs vita, „hogyan utána, az egyház tagjai is, vezetői is – félretéve minden fölösleges kérdést és a viszálykodás minden gyúanyagát –, a közösség Lelke által teljes erővel és igyekezettel kezdjenek hozzá a kölcsönös építéséhez.”

Ezután következnek a tulajdonképpeni vitapontok, olyan alapvető dogmatikai kérdéseket illetően, mint a Krisztus úrvacsorai jelenléte, Krisztus személye, a közömbös dolgok, és sok más egyéb, amellyel kapcsolatosan az Erdélyi Református Egyház megfogalmazza a maga álláspontját. Pontosabban a frissen püspökké választott Geleji és a gyulafehérvári Academicum Collegium híres tanára, Alstedius veti papírra, simára csiszolva a református egyház erős arcélú, de nem bántó és nem kirekesztő teológiáját.

Ha valakit részleteiben is érdekel mindaz, ami eltérés és különbség a két egyház tanítása között, illetve az, hogy eleink miként próbálkoztak közös nevezőre hozni ezeket, annak ajánlom a nemrég megjelent erdélyi zsinati végzések első kötetét, mert hasznos, és tán még ma is hasznosítható tudományt gyűjthet össze magának belőle.

Itt hadd ékeljek be egy újabb zárójelet, és egyetlen gondolat erejéig utaljak a másik igen érdekes 17. századi egységesítési próbálkozásra is. Csak röviden, mondom, mert ez már Erdély határain kívül történt, bár kétségtelenül magyar nyelvterületen és természetesen szorosán kapcsolódik a 30 éves háború, illetve az ellenreformáció Magyarországot ért erőteljes hullámveréséhez. Samarjai Máté János, a dunamelléki egyház püspöke, a híres komjáti kánonokat megalkotó zsinat elnöke arra tesz kísérletet, hogy a Paraeus Dávid nevével fémjelzett irénikus mozgalom szellemében kibékítse egymással az *Ágostai Hitvallást* és a *Második Helvét Hitvallást*. A *Magyar Harmónia, az az Augustana és a Helvetica Confessio articulusainak egyező értelme* című, 1628-ban megjelent munkájában azt próbálja bizonyítani, hogy a két hitvallás között nincs alapvető különbség. Párhuzamba állítva közli a két hitvallás egyező részeit, ahol pedig nem lát egyezést, azokat a részeket külön hozza. Nos az erdélyi irat ennek mintegy a folytatása volt.

Főtiszteletű Közös Zsinat, Kedves Barátaim!

Úgy tűnik, hogy a 16. századi eleinknek annak idején nem állt szándékában megegyezniük egymással, a szétválás tehát szándékos és elkerülhetetlen volt. De ne siessünk pálcát törni fölöttük, mert jól tudjuk, hogy akkortájt erőteljesen törtek fel a megkülönböztető dogmatikai kérdések, ami érthető, hiszen a reformáció felekezeti hitvallásai kiforrásának az idejét éltük. Ma viszont más a hely-

zet. Kétségtelen, hogy fontos mindkét egyház számára a maga hitvallása, de legalább ennyire fontos az a körülmény is, amelyben ma mind a két egyház osztozni kényszerül: napi szélmalomharc mindazért, ami földi eszközként segíthet bennünket mennyei küldetésünk teljesítésében. Egyházaink társadalmi szerepe tehát felértékelődik manapság, ez a szerep pedig mindkét egyház esetében ugyanaz, és bizony történelmi felelősségünk ennek eleget tenni. Ma és itt az 500 esztendő reformáció azt sugallja, hogy a jelen viszonyok közepette a két egyháznak meg kell fordítania az akkor elindult folyamatot, vagyis megmaradva az Ige és a hitvallások mindkét részen tartható alapjain, induljunk el visszafelé azon az úton, amely annak idején a testvéri egység megbontásához vezetett.

E közös zsinati ülésen biztosan sok olyan felvetés és ötlet hangzik majd el, amelyek remélhetőleg részei lesznek egy jövődöbeli cselekvési tervnek. A stratégiát fordítottam le magyarra, és cselekvést mondtam, mert ha az itt elhangzó nyilatkozatokat nem követi rögtön tett is – eleink buzdítását megszívelve: „a közösség Lelke által, teljes erővel és igyekezettel kezdjenek hozzá a kölcsönös építéséhez” –, ha a kölcsönös építés elmarad, akkor ez az ünnepi zsinat is csak egy lesz a sok hasonló korábbi között. Mert valójában a közös, együttes cselekvéstől függ, hogy életképes lesz-e és fennmarad-e ez az erdélyi Leuenberg.

Buzogány Dezső

Buzogány Dezső előadása után a Protestáns Teológiai Intézet vegyes kara adott elő három kórusművet Benkő Timea karnagy vezényletével, majd köszöntések következtek. Dr. Fekete Károly, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke a Magyarországi Református Egyház nevében köszöntötte a közös zsinati ülés tagjait.

Főtiszteletű Közös Zsinati Ülész! Keresztyén Testvéreim!

A Kárpát-medencei magyar reformátusságot tömörítő Generális Konvent részegyházai és a Magyarországi Református Egyház nevében testvéri szívvel köszöntöm a Romániai Református Egyház és a Romániai Evangélikus-Lutheránus Egyház zsinatainak jubileumi együttes ülését.

Dr. Fekete Károly, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke

A közös reformációs örökség gazdagságáért adunk most veletek együtt hálát a Szentháromság egy igaz Istennek, és veletek együtt valljuk a latin mondatot, amely az Ézs 40,8-at idézi, és amelyet megismétel az 1Pt 1,25-ben is: *Verbum Dei manet in aeternum – Isten Igéje örökre megmarad.*

Ez az ige tudatos és célzatos egyháztörténeti visszautalás a reformáció korára. A lélek szabadsága és a vallásszabadság melletti kiállás emlékeztető esemény volt 1529-es speyeri birodalmi ülésen, amikor a reformáció tanításait elfogadó fejedelmek és birodalmi városok tiltakoztak a wormsí birodalmi gyűlés (1521) hatá-